

VIGILIA

2012/12



TARJÁNYI BÉLA: Jézus születése az evangéliumokban
KARL RAHNER: A jövő egyházának spiritualitása

A Vigilia körkérdése: „Az én Crédóm”

Eőry Ajándok, Freund Tamás, Győrffy Ákos, Hankiss Elemér,
Hegedűs Endre, Kerényi Lajos, Lábady Tamás, Lackfi János,
Lengyel Anna, Medveczky Ádám, Mezey Katalin,
Némethi András, Reuss András, Roska Tamás, Süveges Gergő,
Szvorák Katalin, Török Ferenc és Vizi E. Szilveszter válaszai

A nyolcvanéves Jelenits István köszöntése

Esterházy Péter, Lázár Kovács Ákos és Rónay László írása

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Emberré lett	881
TARJÁNYI BÉLA:	Jézus születése az evangéliumokban	882
KARL RAHNER:	A jövő egyházának spiritualitása (<i>Görföl Tibor fordítása</i>)	891

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Az én Crédóm

Eöry Ajándok (<i>orvos-természetgyógyász</i>),	
Freund Tamás (<i>agykutató, neurobiológus</i>),	
Györfly Ákos (<i>költő</i>), Hankiss Elemér (<i>szociológus, filozófus,</i>	
<i>irodalomtörténész</i>), Hegedűs Endre (<i>zongoraművész</i>),	
Kerényi Lajos (<i>piarista szerzetes</i>), Lábady Tamás (<i>bíró</i>),	
Lackfi János (<i>költő</i>), Lengyel Anna (<i>szerkesztő-riporter</i>),	
Medveczky Ádám (<i>karmester</i>), Mezey Katalin (<i>költő</i>),	
Némethi András (<i>matematikus</i>),	
Reuss András (<i>evangélikus lelkész, teológus</i>),	
Roska Tamás (<i>bionikus mérnök-kutató</i>),	
Süveges Gergő (<i>műsorvezető</i>), Szvorák Katalin (<i>népdalénekes,</i>	
<i>előadóművész</i>), Török Ferenc (<i>építész</i>) és	
Vizi E. Szilveszter (<i>agykutató, farmakológus</i>) válaszai	900

SZÉPÍRÁS

HORVÁTH ISTVÁN:	„Meg kell alkotnunk a liturgia magyar nyelvét”. Adalékok Illyés Gyula miseszöveg-fordításaihoz	941
-----------------	---	-----

NAPJAINK — A NYOLCVANÉVES JELENITS ISTVÁN KÖSZÖNTÉSE

ESTERHÁZY PÉTER:	Mi van meg?	956
RÓNAY LÁSZLÓ:	Pista	957
LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS:	„...utolsó bölények ezek”	958



tekint. Mintha azt mondaná: gyerünk, tovább! Erre nem leltem alkalmas szavakat. Alighanem a meditáció csöndje hiányzott. Erre azonban nincsenek szavaink. Esetleg a misztikusoknak. De hol vagyunk mi a misztikusoktól?...

A *tanító Jézus kudarcairól* is beszélt. Minden tanítónak, a legnagyobbaknak is vannak kudarcai. De Pistában sosem éreztem csüggedést. Sokszor próbáltam analógiáját megtalálni az irodalomban. Nem egészen ok nélkül, hiszen versmagyarázataiból az irodalmárok is sokat tanultak, s amíg gimnáziumban taníthatott, legendás irodalomtanár volt. Legtöbbször a csendes, szerény Tóth Árpád jut eszembe. Van azonban egy óriási különbség kettejük között: a költő szomorkásan tudomásul vette az emberi lelkek között lévő, szerinte áthidalhatatlan távolságot, Pista viszont összekapcsolja és a kölcsönös szeretet jegyében vezérli a Cél felé a lelkeket. Mindenfajta érzélgősség nélkül, komolyan, önkritikus gondolkodásra késztetve. Tudja, hogy haladásunk közben elbukunk. Ilyenkor szelíden, halkán ismétli a jól ismert szavakat: „Kelj föl és járj!” Nem a testtel tesz csodát, csak arra figyelmeztet: indulnunk kell, különben megbénít az a jeges úr, amelyről a költő írt.

János evangéliumából idézi Jézus és Fülöp beszélgetését. Az apostol arra kérte a Mestert, mutassa meg az Atyát, egyébre nincs is szükség. A papi hivatás nagyszerűsége abban rejlik, hogy elkötelezettje megmutatja nekünk az utat, amelyen a Szentháromság felismeréséig juthatunk, s ez az ismeret adja életünk értelmét, célját. Az útra indulónak a terepet ismerő vezetőre és jól tájékoztató útikönyvre, itinerre van szüksége. Ilyen vezetője Jelenits István, az itinert pedig könyvei jelképezik. Ismeri a buktatókat, tudja, hogy szívesebben haladnánk a serpentinben, lassacskán, panaszosan meg-megállva. Ismeri a gyengeségeinket, nem űz, nem hajszol, csak újjával mutat fölfelé, ahol az út célja rejlik. Igen, arra kell mennünk. Csak arra érdemes.

Észre sem vesszük, mennyire megrontja hallásunkat a világ lármája. Sokan abban a félreértésben élnek, hogy Jónás próféta módjára harsogva, dühödten kell képviselniük a rájuk bízott küldetés lényegét. Az ilyen prófétákat kinevetik, ahogy ez Jónással is megesett. De aki csöndesen szól, az csöndet teremt, s ez a csönd a lélek csöndje, amely mégis visszhangzik bennünk. Így születik meg lelkünkben az ünnep, amelyet Pista Nagy László *A vásárnap gyönyöre* című nagyszerű költeményének soraival jelenít meg: „Vásárnap, itt vagy és tudjuk, fáradtak ünnepe jött, / görbedők egyenesednek fölséges színed előtt. (...) Véres a hat nap, de lásd, a késélen szállt sikolyok / s parabolái a vérnek újítják meg mosolyod. / Gyilkolod magadat is, hogy holtodból újrászüless, / azért vagy főnix-

madár, hogy vasárnap ihass-ehe. / Ó mennyi-szer meg kell halni egy pici vásárnapért, / s hány-szor a távoli szépért, amit egy eszme kimért!”

Ünnepi érzést kelt szívünkben Pista. Megyek is a telefonhoz, hogy meghívjam, s terített asztal mellett halgassuk, amint egy szebb és igazabb élet hírnökeként deríti ránk mosolyát. Reméljük, még sokáig.

RÓNAY LÁSZLÓ

„...UTOLSÓ BÖLÉNYEK EZEK”

Akiről írok, annyi idős, mint az apám. (Apám se-bész, kórházigazgatóként dolgozott. A gyerekkori ministrálások óta nem jár templomba, hithű párt-tag volt, most is az — utódpárt-tag; három Tra-banttal és két infarktussal csinálta, csinálja végig. Még azok is röhögtek rajta, akikért dolgozott. Nem voltunk külföldön nyaralni és nem volt nyaralónk se — Jókai- meg Gárdonyi-sorozat a köny-vespolcon, és anyámnak a zongorája az ágy mellé. Gyerekkoromban egy szombati munkanap délu-tánján apám beültetett hátulra a trabiba, és a cso-magtartóban halkán prüszkölő két tyúk társasá-gában elvitt Héhalomba egy parasztasszonyhoz, akinek aztán mosolyogva visszaadta a nagya-nyám által meggondolatlanul elfogadott szár-nyasokat. /Előtte persze nagyanyámat szépen helyrerakta.../ Apám többre tartotta a tisztes Trabantot az ilyen-olyan csirkéknél, fehér borí-tékoknál. Harmincéves lehettem, amikor először eszembe jutott ez az akkor már húszéves törté-net, apám máig világító belső ereje, meg apám apja, aki negyven évig volt szomorú kántorta-nító közvetlenül a tyúkmizériás Héhalom mel-letti Palotáson.)

A berettyóújfalui Jelenits Istvánt csak húsz éve ismerem (jelentem instállo!) — harmincéves voltam akkoriban, most lassan ötven. Van vele kapcsolatban jó, rossz — miatta jó, miattam rossz. Az alakuló Pázmány Esztétika Tanszékét kellett megtartania akkoriban a vállán, a szemüvegén, a tekintetén, a fényvillanásán annak a kerek szemü-vegének. Hatvanévesen magabiztosan, kezdemé-nyezőkésszeggel és láthatatlan erővel. Amolyan partvonalas, kisdud reformátornak látszott a rend-szerváltás utáni nagy, nekiveselkedős bölcsészát-alakulások idején. Aztán hamar kiderült, nem olyan volt, mint mi: olyanok voltunk akkor is, mint megannyi kistarzan, vertük a mellünket, hogy no végre, ki, ha nem mi. Ő meg csak álldo-gált a zsebterminátorok mögött, mögöttünk, és hallgatott, várakozott és mondta, hogy csináld, csináld csak. Persze azt lehetett tudni, hogy pap-ság, piaristák, Pilinszky, biciklitúrák, hittan-ma-gyar: 6:3, provinciális is volt vagy kétszer, meg ta-nított mindenkit, gödi asztalos tanoncot, író,

mérnököt, püspököt, de mégis, nem értettük a lát-
szólag sehova vissza nem vezethető mosolyát,
istenkísértő magabiztosságát. Sokan mondták
nekem, hogy nem lesz a Pázmányon úgyse eszté-
tika, de ha Jelenits belefogott, akkor megyünk,
gondoltuk mi (ahogy egyik kissé gúnyos kollé-
gánk mondta ránk:) „nyeretlen kétévesek” is. Tud-
tuk azt is, hogy síksátor, Szegedi Egyetem, meg
ilyesmi, és hogy itt nem velünk és nem is vele kez-
dődik ez az esztétika-buli — de mégiscsak ilyen
egyszerűen? Addig (de azután) se forgott egye-
temi tanárikban, nem volt jól értesült akadémia
ügyekben, nem is ismerte azokat, akiknek nekünk
előre kell köszönni. És mégis, vagy tán épp ezért,
közben lett tanszék, és a hétköznapiak vergődé-
seiben igazolódott a partvonalas pozíció, a hall-
gatás, a nem mutyizás, a kivárás, a várakozás. Ez
az egész Pázmány húsz év neki a nyolcvanból,
előtte-közben utána a piarista évtizedek, no és
mindehhez só-bors-paprika — mindez együtt,
amit ma országszerte Jelenitsnek mondanak.

1996-ban ültünk egymással szemben kétszer
két-két órát; kérdezgettem arról, hogy mi az, hogy
értelmiségi, hogy keresztény értelmiségi, hogy
egyházias értelmiségi. Az analóg magnó berre-
gett, surrogott, beült csöndjeink közé, mint a jövő
üzenetes jelenléte: itt van előttem a huszonhárom
oldal és csak pár sort fogok belőle ide idézni, in-
kább csak azért, hogy ahogy oly gyakran, most is
ő segítsen ki a tanácsstalanságaimból. Persze nincs
ő ezzel egyedül, van, vannak még arcok, nevek,
sorsok, tanúságok, hűséges csöndek és teremő
megszólalások — sorstársak a magyar ugaron:
Nemeshegyi Péter, Nyíri Tamás, Lukács László,
Fila Béla, Pálos Antal, Vasadi Péter és még sokan,
akik számunkra olyan „bölények”, mint Je-
lenitsnek Takács József, Sík Sándor, Rónay György
vagy épp a sokat-vert, mosolygós Endrédy Vendel
lehetett. És ahogy mi is csak olvasunk Takácsról,
Endrédyről, úgy fognak majd valamikor olvasni
Jelenitsről, Filáról és a többiekről. Nem tudom,
most éppen kinél, hol és milyen digitális magnók
veszik hangtalanul az aktuális (mert az mindig
aktuális) bölényvonulás kitérőit, gázlóit, de ez a
huszonhárom oldal már itt van annak a bizalom-
nak a jeleként, hogy egy be nem fogható erő, bö-
lény-idegenség, mégis otthonos tekintet megen-
gedte tizenhat éve, hogy megvakarhassam a hátát,
megsimogassam szemei között az orrát. És mind-
eközben nem tiport el, nem tett tönkre, még csak
fel sem horkantott — helyette helyet adott a tör-
téneteiben, az életében.

Horkantani máskor szokott, akkor, ha nem úgy
csináltuk, ahogy kérte, ha nem ment időre valami,
ha nem volt meg az ígéret. Szólt a hőzöngésért, a
nem elég finom egyszerűsítések ellen, és mindig
csavart egyet a dolgokon. Szeretett, szeret tizen-

kilencre húzni: tanácsstalanságok, ötlettelenségek
közepette, amikor mindenki csak a sarokban álló
szemetest, vagy a cipőorrát nézegette, szeret, sze-
retett elmosolyodni, és az általa kikényszerített
csendbe bedobni valami teljesen el nem képzel-
hető, ami aztán a kimondáskor persze már ma-
gától értetődőnek tűnik. Csakhogy ehhez az
úthoz, az elképzelhetetlentől a magától értetődőig
kellettek ezek a csöndek, az a várakozás, amiben
Tanár úr otthon volt, amiben otthon van. Az ott-
honos csönd azok körül épül ki, akik az elégnél
többet vannak egyedül, akik nem dolgoztatnak
másokkal, akik megszokták a „lélek természetes
imádságát”, a csöndet, akik nem túlköltetnek
maguk előtt, ha imádkoznak. Ugyanígy közleke-
dik, ahogy imádkozhat — fal mellett. Télen fején
a sapka, fej konokul lehajtva, balkézbe a táská (a
jobb néha kell az örömteli és a kéretlen kézfo-
gásokhoz), előrehajló test, mintha előbb ott
akarna lenni a feje, mint a lába. Aztán megérke-
zik és előveszi a táskából a magány gyümölcseit:
verselemzéseket, egyetemi előadásokat, egze-
getikai elmélkedéseket, lelkipátlortot, prédí-
kációt, és persze egy-egy új könyvet, antikvá-
riumból, könyvesboltból. Azok, akik látták a
szobáját, tudják, hogy minden négyzetcentimétert
ural: akármelyik polc, könyvrakás alól pillanat
alatt kiveszi az épp szóba hozott kötetet, megta-
lálja a frissen főzött teához a cukros dobozt.

Ahogy mindig, élünk valahol, valakikkel, va-
lakik ellenében, valakikért, úgy neki is élnie kel-
lett. Az ötvenes évek elején magyar irodalmat ta-
nulni, piarista novíciuskodni, nemcsak manapság,
de már akkoriban is önmagában magyarázatni
való létállapot lehetett. Ebben a kettősségben; a
szellemi munka és a lelkipátlorti elköteleződés tá-
gasságában lakta be Jelenits a maga világát. Egy-
szerre két irányba tájékozódott: egyetemi könyv-
tárakban, előadótermekben, szövegek, életművek,
magyar és idegen nyelvű irodalmi munkák, il-
letve patológiai, egzegetikai, dogmatikai írások
felé kereste saját hangját, szavait. Ugyanez külső
életének akart és nem akart díszleteiben: egyete-
mista, bölcsész, irodalmár, esztéta, illetve piarista,
diákgimnáziumi besegítő, majd tanár, kirándu-
lás- és rendezvényszervező, hittanár, provinciá-
lis. Ehhez a kettősséghez egyensúlyérzék, ízlés
kellett. Megy is neki, nem hadakozik, nem keres-
géli a szablyát, nem akar csatát nyerni. Nem ke-
veri a fegyvernemeket, nem veszi le a lábáról sem-
milyen bravúr. Irodalmárként is pap és papként
is irodalmár. Neki az egész háború kell. Ambi-
ciózus: első akar lenni, igyekszik, élvezi a harcot
— ehhez persze először szolgálni kell, és ha lehet,
minél többet, minél többször. Ezért ugyan még
nem első, de már szolgál — a szolgálatban köz-
ben elfelejtette (vagy csak nincs rá ideje), hogy va-

laha első akart lenni. Utolsónak kell lennie az elsőnek. Az elköteleződése ellenére koncentrált, hirtelen lehet, hogy nem tudja, épp melyik munkájába csöppent a száz közül, de ha „beleérkezik”, azonnal, no jó, egy másodperc alatt otthon van benne, felkészülten, összeszedetten — ahogy a magnónak mondta: „a tanároknak, nekem is bizonyos mértékben jót tett az, hogy bokán rúgtak, ha felszólaltam valahol, mert akkor a gyerekekre fordítottam ezeket az energiákat. A külső szerepléstől egyenesen el is voltunk zárva és ez egy áldott bezártság is, mert minden szellemi energiánkat a diákjainkra fordítottuk és ezt meghálálták. A diákok figyelme sokkal szórtabb lett, ők sok olyan szellemi lehetőséget most megtalálnak, amit húsz évvel ezelőtt nem talált meg senki. Akkor én vittem el a gyereket Krakkóba, most pedig ő megy el Alaszkába fotózni.”

Ehhez a koncentráltáshoz hozzátartozott az az állandó fegyelem és figyelem, amivel a dolgokat végbe lehetett vinni: „Kecskeméti tanár koromban kerékpároztam és az volt az ambícióm, hogy azokat a gyerekeket, akik odakerülnek, a maguk szűk világából kivezesse, és hogy legalább addig, amíg enged a póráz, addig elvigyem őket. Akkor, a hatvanas években már lehetővé vált, hogy a Felvidékre, vagy népi demokratikus államokba közönséges útlevelemmel eljussanak. Kassára el lehetett menni. Szerveztem egy túrát, mindenki szerzett útlevelet, és aztán Úram bocsá’, elmentünk Csehonsztovába, vagy elmentünk Krakkóba. Amikor Krakkóba elmentünk, utána minden egyes gyerekhez a nyáron ketten az ÁEH-ből elmentek, Hódmezővásárhelyre is akár, és megkérdezték, hogy mit láttak az úton. Azt mondták nekik, hogy az egyház helyzete ott más, mint nálunk, abból, hogy ezt ők ott látták, abból ők azt ne következtessék, hogy a történelem kerekét vissza lehet forgatni, mert a történelem arra megy, amerre mi megyünk, és nem amerre a lengyelek. Szabadon működünk, viszont iskolaként nem mehettünk volna, de nem kértem senkitől se engedélyt, hogy elmehessünk Lengyelországba. Azt mondtam, hogy gyerek, te is egy állampolgár

vagy, kérdd ki az útleveledet, ami mindenkit megillet, és ezzel szépen elmegyünk Lengyelországba. Akkor elmentünk, de egyenként utánunk jöttek és egyenként ellenőrizték a gyerekeket, és megtanították, hogy mi a magyarok istene. Ebben élünk, és ezt nem prédikálhattam el egy következő vasárnap. Nem tiltakozhattam ez ellen, természetesnek kellett vennem. A hívek sem tudták, hogy én éppen miután megyek prédikálni.”

Jelenits megkötözött lábú versenytáncos — de rettenthetetlen ólomkatona is. A nagyok közé tartozik, ahogy ő mondta másokról: „a nagyok, Takács József professzor, elszigetelődtek, ő elment a Bükkbe és ott vitatkozott a párttitkárral, győzködte a parasztokat, aztán meghalt. Maradt egy-két nagy, de nem tudott a szellemi rangjához méltóan szerepelni, a közéletben helyet foglalni. Utolsó bölények ezek, akik aztán belepusztultak. Utána pedig már nem derült ki, hogy ki mennyit ér, hogy mennyire érdemes odafigyelni rá. Nem volt fóruma, hogy ez megmutatkozzék. A szellemi élet se figyelt rájuk. Nem igazolta azt semmi, hogy merre kellene menni. Ez fura akusztikát teremtett.”

„Fura akusztika.” Nem gyilkolás, nem torokkitépés, nem köröm alá szögelés, de nem is szájalás, erőlködés, lusta hőzöngés, hősködés, hanem fura akusztika. A fura akusztika különbözteti meg a szentet a hőstől — valahogy másképp működik, mást tart fontosnak, akár ugyanazokkal a szavakkal is, de mást mond. Hogy mi lehet a különbség a hős és a szent között, tőle tanultam meg. És azt is, hogy akkor szabadna csak írni, ha van mit, és nem akkor, amikor kellene. Az biztos, ha leszek még tízéves és lesznek Trabantok is, akkor majd apámmal elpöfögünk Jelenitshez és egy jó tea mellett megbeszéljük, eldiskuráljuk, hogy mi is történt itt velünk ebben az elmúlt ötven, nyolcvan örökkévaló évben. Aztán beülünk a hátsó ülésre és röpülünk — „ott röpül a trabim az éjben”.

LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS

